

Так, в британском лингвокультурном сообществе государство концептуализируется как королевская семья, а его глава – как глава монархической семьи – КОРОЛЬ. Члены общества в таком государстве представляются как ближайшие родственники – КРОВНЫЙ БРАТ, СЫН. Задача главы государства – материнская забота о своих кровных родственниках, которая описывается с привлечением концепта НЯНЧИТЬ. Политическая власть в таком национальном сообществе передается по наследству, на что указывает концепт НАСЛЕДНИК, объективируемый в политическом дискурсе Великобритании. Динамика развития государства в британском лингвокультурном сообществе представлена как стадии совместной жизни в браке.

В политическом дискурсе США концепт ГОСУДАРСТВО представляется иначе: государство в нем концептуализируется как традиционная патриархальная семья, во главе которой стоит строгий Отец (ОТЕЦ), задача которого – привить своим детям (СЫН, ДОЧЬ) дисциплинированность.

Сходной в британском и американском политических дискурсах является когнитивная презентация динамики политического развития общества в виде концепта БРАК (ср. брит. *a honeymoon, living in sin, to make the «special relationship» legitimate* и амер. *a «honeymoon», get divorced from one's own country, cheating*).

Таким образом, когнитивную метафору ГОСУДАРСТВО – это СЕМЬЯ можно отнести к культурно обусловленным образованиям, вербальная репрезентация которой в политических дискурсах Великобритании и США обнаруживает определенные различия. Так, в британском политическом дискурсе концепт ГОСУДАРСТВО метафорически описывается и осмысливается как монархическая семья, а в американском – как традиционная патриархальная. Выявленные различия объясняются влиянием внеязыковой действительности, в частности, спецификой культурной и социально-исторической среды, и свидетельствуют о расхождениях в концептуализации государства в британском и американском лингвокультурных сообществах.

К перспективным научным исследованиям когнитивной направленности следует отнести анализ вербальных средств метафорического представления других абстрактных концептов, анализ которых возможен только с учетом их дискурсивных аспектов.

Источники и литература

1. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків: Константа, 2005. – 356 с.
2. Дроздова С. А. Некоторые аспекты изучения концепта «власть» // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 35. – С. 93-97.
3. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
4. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры: Сборник. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.
6. Левещик А. Э. Функциональная переориентация номинативных единиц современного английского языка: Монография. – Житомир: Редакционно-издательский отдел ЖГПУ, 2001. – 168 с.
7. Морозова О. І. До проблеми виділення одиниць дискурсу: дискурсема неправди // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків: Константа, 2005. – С. 65-104.
8. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения: Учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 1988. – 168 с.
9. Опарина О. Е. Метафора в политическом дискурсе // Политическая наука: Сб. науч. тр. – М., 2002. – № 2. – С. 20-31.
10. Осетрова Е. В. Поле властной коммуникации: способы взаимодействия субъектов // Вестник Красноярского государственного университета: гуманитарные науки. – 2002. – № 2. – С. 62-65.
11. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу). Дис...докт. філолог. наук. 10.01.08. – К., 2003. – 32 с.
12. Слышкин Г. Г. Дискурс и концепт (о лингвокультурном подходе к изучению дискурса) // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 38-45.
13. Шевченко І. С., Морозова Е. І. Дискурс как мыслекоммуникативное образование // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – № 586. – С. 33-38.
14. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків: Константа, 2005. – С. 9-20.
15. Шевченко І. С. Становлення когнітивно-комунікативної епістемі в лінгвістиці // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції Ювілейні Четверті Каразінські читання, присвячені 200-річчю Харківського національного університету: «Людина. Мова. Комунікація». – Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 282-284.
16. Шейгал Е. И. Культурные концепты политического дискурса // Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах. Материалы Междунар. науч.-практ. конференции «Коммуникация-2002». – Пятигорск: изд-во ПГУ, 2002. – С. 24-26.
17. Heywood A. Key Concepts in Politics. – Palgrave, 2000. – 281 p.
18. Lakoff G. Contemporary Theory of Metaphor // Metaphor and Thought. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – P. 202-251.
19. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 256 p.
20. Lakoff G. What is a Conceptual System? // The Nature and Ontogenesis of Meaning. – New Jersey Hove: Lawrence Erlbaum Associates, 1994. – P. 41-86.

Васильєва О. Г.

АЛЮЗІЯ В ЛЕКСИКОНІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Номінативна діяльність людини є, мабуть, найстарішим предметом досліджень і суперечок, що точилися з давніх часів (згадати, хоча б, платонівського «Кратила»). До сьогодні принципи іменування фрагментів оточення в національних мовах аналізуються у численних мовознавчих розвідках, спрямованих на створення єдиної теорії номінації. Свій внесок у розробку цієї теорії робить і когнітивна семантика – загальна теорія концептуалізації та категоризації, теорія того, як людина сприймає й осмислює оточуючий світ і як її досвід пізнання реалізується у значеннях мовних і мовленнєвих виразів [див., напр., 2].

З позицій когнітивної семантики слово сприймається як «вхід» до відкритої мережі знань, яка існує в індивідуальній / колективній свідомості [12, с. 57]. Отже, через семантику мовного знака починається шлях до концептуальної картини світу (ККС) – структурованої бази знань і думок про дійсність, закріпленої у вигляді різних типів концептуальних структур. Ця база знань зберігає як мовну, так і позамовну інформацію про світ і людину в ньому [4, с. 7], частина якої закріплена у вигляді знань про культурно значимі ситуації та події, створені людством артефакти (серед яких і тексти) як мистецького, так і немистецького характеру.

Інформація є об'єктом обміну в комунікації. У процесі породження мовлення адресант здійснює комунікативний намір, реалізація якого спрямована на досягненні деякої комунікативної мети [1, с. 329]. Тим самим мовленнєвий акт перетворюється на засіб, окремий крок на цьому шляху, а тому вибір його форми природно підпорядковується смислу. Той же факт, що за звичайних комунікативних умов мовець під час спілкування підкоряється всезагальному закону економії зусиль, у тому числі й комунікативних, пояснює прагнення виразити якомога більше смислу якнайбільш лаконічними засобами, що спричиняє застосування різних видів смислової компресії в мовленні.

Серед останніх своє місце займає *алюзія*, яка тлумачиться як натяк, що виникає внаслідок посилення адресанта при породженні тексту за допомогою того чи іншого знака на певний культурний денотат [6, 9, 10]. Лінгвістичне дослідження алюзії традиційно відбувається в межах вивчення інтертекстуальності на матеріалі різних мов (напр., розвідки Рижкової В. В., Тютенко А. А., Попової О. А., Дронової О. М. тощо). При цьому вона розглядається виключно як мовленнєвий феномен, зокрема А.А.Тютенко відмічає, що фактори, які зумовлюють структуру і функції алюзії діють не на рівні мови, а на рівні мовлення [9]. Останнє твердження потребує деякого перегляду, адже будь-яке слово народжується заради потреб мовлення з метою уможливити передання певної порції інформації і функціонує спочатку як окаяніалізм. Проте будь-який окаяніалізм має потенціал закріпитися в узусі, тобто отримати статус мовної одиниці, існувати за законами мови й обслуговувати мовну спільноту постійно відтворюючись у її мовленні.

Аналіз лексикографічних джерел, що фіксують сучасний стан лексику англійської мови, показує наявність у ньому одиниць типу *Adonis* «надзвичайно привабливий юнак» (від імені дуже вродливого юнака з давньогрецьких міфів) [16, с. 19; 17], *to bowdlerize* «викидати все небажане та шокуюче з книги, п'єси, фільму» (від імені проф. Т. Боудлера, який у 1818 році видав особливе видання п'єси У. Шекспіра, з якого були вилучені всі вирази, непристойні для сімейного вжитку) [17], *bluebeard* «жінковбивця» (від імені героя казки Шарля Перо, який вбивав своїх занадто цікавих дружин) [13; 17], *dryasdust* «сухий, нецікавий, педантичний» та *Dryasdust* «суха, нецікава, педантична людина, вчений-педант» (від імені вигаданої особи, якій У.Скотт присвятив ряд романів) [7, с. 628; 14], *Freudian slip* «обмовка, яка видає істинні думки» (від імені психоаналітика З. Фрейда з його теорією підсвідомого) [17] тощо, тлумачення яких є можливим тільки за залучення специфічних знань про відповідні національно-культурні реалії.

У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність розгляду феномену алюзії на рівні мови, що визначає *актуальність* пропонованої статті, за *мету* в якій поставлений аналіз когнітивних засад алюзії як засобу вторинної номінації в сучасній англійській мові. Отже, серед *завдань*, що розв'язуються, – виявлення специфіки утворення алюзивного слова та опис когнітивного механізму його інтерпретації.

Методологічною основою такого аналізу може слугувати енциклопедична семантика, суть якої полягає в тому, що для розуміння мовних виразів людська свідомість залучає великий масив енциклопедичних знань – асоційованих зі значеннями мовних знаків даних, що утворюють своєрідні інформаційні конфігурації, на тлі яких профілюється (у термінології Р. Ленекера) потрібний мовцеві зміст. Такі інформаційні конфігурації тлумачаться як **когнітивні контексти** [2, с. 63], більшою або меншою мірою необхідні для декодування змісту кожної одиниці мови [11, с. 44, 52; 15, с. 147]. Маючи складну будову [3, с. 146-147], когнітивний контекст може включати розгалужений блок національно-обумовленого *фонового знання*, який набуває особливого значення для інтерпретації алюзії.

Будучи частиною ККС носія мови, що створює чи інтерпретує текст з алюзіями, когнітивний контекст структурується як мережа взаємопов'язаних інформаційних вузлів, один з яких виступає безпосереднім концептуальним відповідником значення слова, що маркує алюзію в тексті. «Зустріч» з таким словом викликає так званий ефект зупинки уваги і проковує пошук необхідного для його розуміння когнітивного контексту. Таким чином, слово, що маркує алюзію в тексті, виступає як своєрідний «тригер», який запускає механізм конструювання свого когнітивного контексту шляхом асоціативного вибору та поєднання в єдину концептуальну структуру фрагментів ККС, що й формують у своїй сукупності базу інтерпретації лексичної одиниці.

Указаними тригерами алюзії в тексті, за даними дослідників, виступають, перш за все, реальні чи вигадані власні імена: літературні імена, фольклорні імена, імена персонажів фільмів, власні чи загальні назви, запозичені з античних міфів, імена, запозичені з Біблії, імена, які належать реальним особам: відомим поетам, прозаїкам, драматургам, політичним діячам, імена відомих історичних осіб [див.: 8, 9]. Відповідно, до структури їх когнітивних контекстів може входити будь-яка асоційована з цими іменами інформація, зазвичай закріплена у різних видах текстів, що входять до ККС соціуму, а знання про які можуть потрапляти до індивідуальної свідомості.

Як бачимо, алюзія – і це можна відстежити як на рівні мовлення, так і на рівні мови, – має своїм когнітивним підґрунтям механізм, що діє за принципом гіперпосилання у гіпертексті, коли один з елементів тексту (посилання) дозволяє переміститися до інших його елементів [5]. Таким чином інформація, що відповідає денотатові алюзивного слова, включається у деякий широкий фрагмент ККС, відмічений національно-культурною специфікою. Цей факт обумовлює локалізацію слова, що утворилось завдяки алюзії, на периферії словника національної мови, у ділянці так званої національно-специфічної лексики.

Як і будь-яке національно специфічне слово, мовні алюзії висувають ряд вимог до їх інтерпретатора. Відповідно, можна вести мову про глибину інтерпретації алюзивного слова, яка є нічим іншим як кількісним показником обсягу когнітивного контексту, що активується у свідомості її користувача. Мінімальний контекст знаходить відображення у словниках сучасної англійської мови у вигляді приміток про походження слова, оптимальний контекст відбивається у статтях енциклопедичних словників, індивідуальний же контекст може бути невизначено емним і включати деталі, притаманні науковій ККС, та індивідуальні асоціації найрізномірніших типів.

Таким чином, вважаємо, що

1) алюзивне слово може набувати статусу узуальної одиниці;

2) при народженні його концептуальна структура вибудовується шляхом профілювання окремого фрагменту із загальної структури знання про національно-культурну реальність, що мотивує значення алюзивної одиниці, тобто виступає її внутрішньою формою. Отже, саме культурна значимість відрізняє значення подібних мовних одиниць. Специфіка ж їх внутрішньої форми, на відміну від внутрішньої форми одиниць типу *вікно*, *подушка*, *пароплав*, полягає у її так би мовити «дискурсивності», інформаційній складності, оскільки вона часто має вигляд великого фрагменту реального (біографія, історична подія) чи цілого можливого світу (казка, міф) з власними мешканцями та логікою. Як і будь-яка інша мовна одиниця вторинної номінації, одиниця, утворена в результаті алюзивної номінації, має потенційну здатність втратити з плином часу свою внутрішню форму і перетворитися на одиницю із затемненою мотивацією, чому перешкоджає підтримання загального культурного рівня мовної спільноти;

3) завдяки дискурсивності внутрішньої форми алюзивних одиниць вони відкривають доступ до великого масиву знань, що найчастіше зберігаються у ККС лінгвоспільноти у вигляді текстів з усією притаманною їм специфікою. Це має своїм результатом яскраву образність аналізованих слів, яка може бути як статичною, наприклад, *cognoscere «ріг достатку»* [17], так і динамічною: *cut / untie the Gordian knot «знайти вихід зі складної ситуації, вживши радикальних заходів»* [17];

4) когнітивною підставою значення алюзивної одиниці є «механізм гіперпосилання», який запускається після сприйняття її тіла. Здійснюється пошук у ККС індивіда інформації, що асоціюється зі відомими фрагментами значення знака, або з вірогідними допущеннями про це значення. Зазначена інформація зберігається у різних форматах, а її композиція утворює складний за своєю структурою когнітивний контекст інтерпретації алюзії, який частково детермінує процес інференції – виводу нового знання на основі наявних даних. В результаті робиться висновок про можливе значення алюзивної одиниці, причому вірогідність правильної інтерпретації залежить від обсягу активованого когнітивного контексту, який тим більше, чим насиченішою є ККС інтерпретатора, тобто чим більшим є обсяг інформації, що потрапив із колективної свідомості в індивідуальну.

Зазначені моменти є висновками, які зроблені при першому наближенні до проблеми мовної алюзії в сучасній англійській мові і, звісно, потребують подальшої розробки та верифікації. Перш за все, перспективним бачиться встановлення повного корпусу зафіксованих сучасними лексикографічними джерелами алюзивних одиниць, їх класифікація, встановлення тих тематичних фрагментів ККС англійської мовної спільноти, які є донорами внутрішніх форм указаних одиниць англійського лексикону, а також подальший аналіз когнітивної та концептуальної семантики останніх.

Джерела та література:

1. Бадевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бодльєв Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии. – Тамбов: Изд-во Тамбовск. ун-та, 2000. – 123 с.
3. Васильєва О. Г. Концептуальна семантика субстантивних композитів-бахуврихі (на матеріалі антропосемічної лексики сучасної англійської мови): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2006. – 265 с.
4. Герасимов В. И., Петров В. В. На пути к когнитивной модели языка // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – С. 5-11.
5. Гипертекст // Энциклопедия веб-терминов // <http://ideefixe.ru/pedia/all/?idn=78>
6. Дронова Е. М. Интертекстуальность и аллюзия: проблема соотношения // Язык, коммуникация и социальная среда. – Выпуск 3. – Воронеж: ВГУ, 2004. – С. 92-96.
7. Новый большой англо-русский словарь: В 3 т. / Сост.: Ю. Д. Апресян, Э. М. Медникова, А. В. Петрова и др. – 8-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 2003. – Т. 1. – 832 с.
8. Рижкова В. В. Реалізація категорії інтертекстуальності в американському художньому тексті XIX-XX століть: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – 20 с.
9. Тютенко А. А. Структура і функції алюзії в пресі Німеччини, Австрії та Швейцарії: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2000. – 20 с.
10. Философский словарь // http://mirsllovarei.com/content_fil/INTERTEKSTUALNOST-1371.html
11. Allwood J. Meaning potentials and context: some consequences for the analysis of variation of meaning // Cognitive Approaches to Lexical Semantics. – Berlin-N.Y.: Mouton de Gruyter, 2003. – P. 29-66.
12. Bierwiazzonek B. A Cognitive Study of the Concept of LOVE in English. – Katowice: Wydawnictwo Slaskiego, 2002. – 225 p.
13. Bluebeard // <http://en.wikipedia.org/wiki/Bluebeard>
14. Dryasdust // <http://en.wikipedia.org/wiki/Dryasdust>
15. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar. – Stanford, California: Stanford University Press, 1987. – Vol. 1: Theoretical prerequisites. – 516 p.
16. Macmillan English Dictionary / Ed. by M. Rundell. – Fifth edition. – Oxford: Bloomsbury Publishing Plc., 2002. – 1692 p.
17. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – 7-th edition on CD-rom.

Венжинович Н. Ф.

О КОГНИТИВНОМ ИССЛЕДОВАНИИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ МЕТАФОРИЗАЦИИ

В теоретической фразеологии и практике фразеологических описаний ориентация на переход от позитивного знания к глубинному на путях целостного и разноаспектного постижения языка как антропологического феномена находит свое отражение в попытках сегодня рассмотреть фразеологические единицы в свете когнитивной лингвистики. Цель статьи – рассмотреть основные взгляды отечественных и зарубежных ученых на поставленную проблему.

Термин *когниция* (англ. *cognition*) не находит однозначного перевода на русский язык, поскольку он по своему содержанию отличается от наиболее близкого ему русскоязычного термина *познание*. Е. С. Кубрякова отмечает, что английское существительное *cognition* является глагольным и может называться как процесс приобретения знаний – познание, так и его результат – само знание [2, с. 35]. Поэтому в современной лингвистической литературе термин *когниция* используется для совокупного обозначения процесса приобретения знания, т. е. познания и его результата, т. е. знания [6, с. 6]. Понятие *когнитивная структура* при